

VALSTYBĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBA PRIE SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJOS

Biudžetinė įstaiga, A. Vivulskio g. 13, LT-03221 Vilnius, tel. (8 5) 2310928, faks. (8 5) 2310927,
el. p. info@vaikoteises.lt.

Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188752021

Savivaldybių administracijų Vaiko teisių
apsaugos skyriams

2016-02-05 Nr. S-557
Originalas paštu siunčiamas nebus

REKOMENDACIJOS DĖL ARTIMŲJŲ GIMINAIČIŲ GALIMYBĖS TAPTI VAIKO GLOBĖJAIS (RŪPINTOJ AIS) ĮVERTINIMO

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba) vadovaujantis Tarnybos Nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 20 d. nutarimu Nr. 1114 „Dėl Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 8 punktu – pagal kompetenciją užtikrina vaiko teisių apsaugą. Tarnyba siekdama nustatyto tikslo, remiantis Nuostatų 8.1.2 papunkčiu, teikia savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyriams (toliau – Vaiko teisių apsaugos skyriai) metodinę pagalbą įgyvendinant vaiko teisių apsaugos priemones.

Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė 2014 m. sausio 31 d. parengė Valstybinio audito ataskaitą Nr. VA-P-10-3-1 „Ar vaikų globos sistema atitinka globojamojo vaiko geriausius interesus?“ (toliau – Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolės ataskaita). Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė ataskaitoje nurodė, jog nesant nustatytų aiškių vertinimo kriterijų, kiekviena savivaldybė renka skirtingus duomenis apie asmenis, norinčius tapti vaiko globėjais (rūpintojais), ir juos vertina subjektyviai (skirtingai interpretuoja asmens tinkamumą būti globėju (rūpintoju)), dėl to savivaldybėse formuojasi skirtinga praktika parenkant vaiko globėjus (rūpintojus). Taigi Tarnyba, vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. birželio 3 d. įsakymu Nr. A1-303 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės atlikto valstybinio audito 2014 m. sausio 31 d. ataskaitoje „Ar vaikų globos sistema atitinka globojamo vaiko geriausius interesus?“ Nr. VA-P-10-3-1 pateiktų rekomendacijų įgyvendinimo“ priemone Nr. 6.1 buvo įpareigota parengti metodines rekomendacijas vaiko teisių apsaugos skyriams dėl artimųjų giminaičių galimybės tapti vaiko globėjais (rūpintojais) įvertinimo.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog Tarnyba pagal savo kompetenciją nėra įgaliota oficialiai aiškinti įstatymų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų ir kitų teisės aktų nuostatų. Todėl

Tarnybos paaiškinimai negali būti laikomi oficialiu teisės aktų išaiškinimu, bet tik išsakyta Tarnybos nuomonė apie Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – LR CK) 3.269 straipsnio ir kitų susijusių teisės normų taikymą.

1. Dėl prioritetinio vaiko interesų, kaip vaiko globos (rūpybos) nustatymo ir globėjo (rūpintojo) parinkimo, principo.

1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnyje nurodoma, kad imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas pripažino 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnį, kartu su kitais šios konvencijos 2, 6 ir 12 straipsniais bendruoju principu. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, kol kas nepasiūlė kriterijų, pagal kuriuos reikėtų spręsti, kas naudingiausia vaiko interesams apskritai arba konkrečiais atvejais. Nustatant, kas naudingiausia vaikui, kaip socialinei grupei, būtina vienodai atsižvelgti į principus, draudžiančius diskriminaciją, reikalaujančius užtikrinti visas galimybes vaikui gyventi ir sveikai vystytis bei gerbti jo nuomonę. Taip pat reikia nuspręsti, kas bus naudingiausia vaikui artimiausiu metu ir ateityje.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1999 m. gruodžio 31 d. nutarimo Nr. 24, 17 p. nurodyta, kad „Vaiko interesai – tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybės šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje. Vaiko interesais laikomas sudarymas jam tokių sąlygų, kurios lemtų visapusišką ir darnią raidą, kad vaikas būtų parengtas savarankiškai gyventi visuomenėje, taip pat užtikrintų jo sveikatą, darnią fizinę ir psichinę raidą bei visuomenei priimtina auklėjimą.“ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pasisakęs dėl vaiko interesų turinio – nustatydamas vaiko interesų turinį, teismas turi vadovautis objektyviais kriterijais, kurie nulemia vaiko vystymosi raidą ir jo tapimą išsilavinusia, sveika, aukštų moralinių savybių, tvirta asmenybe, todėl teismas savo iniciatyva kiekvienoje byloje turi nustatyti konkretaus vaiko interesus. Siekiant įvertinti geriausius vaiko interesus, pirmiausiai reikia nustatyti vaiko poreikius, kurie ir yra interesų pagrindas, juos išanalizuoti surinkus informaciją apie vaiką ir jo aplinką bei įvertinti¹. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) yra nurodęs, kad vaiko geriausi interesai, atsižvelgiant į jų prigimtį ir svarbą, gali būti viršesni už tėvų, tačiau į tėvų interesus, ypač į jų teisę išlaikyti pastovų ryšį su vaiku, taip pat turėtų būti atsižvelgiama siekiant visų šalių interesų balanso. Taip pat teismas yra nurodęs, kad vaiko interesus galima suskirstyti į dvi atskiras šakas. Viena vertus, vaiko interesai reikalauja, kad būtų išlaikyti vaiko ryšiai su šeima, išskyrus atvejus, kai vaiko šeimos narių elgesys yra netinkamas. Vaiko ryšiai su šeima gali būti nutraukti tik labai išskirtinėmis aplinkybėmis, turi būti dedamos maksimalios pastangos išlaikant vaiko ryšius su šeima arba juos atkuriant. Kita vertus, vaiko interesai taip pat reikalauja, kad vaikui būtų užtikrinta saugi aplinka, todėl tėvai neturi teisės imtis veiksmų, kurie gali pakenkti vaiko sveikatai ir vystymuisi².

Vaiko globos (rūpybos) tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje

¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 29 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-203/2009.

² NeulingerandShuruk v. Switzerland, no. 41615/07, judgment of 6 July 2010.

jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis, tobulėti. Šis tikslas yra įgyvendinamas per įstatyme įtvirtintus vaiko globos (rūpybos) uždavinius (LR CK 3.248 str.). Vertinant LR CK 3.249 str. nustatytą vaiko globos (rūpybos) nustatymo principų reikšmę darytina išvada, kad LR CK 3.249 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtintas vaiko interesų pirmumo principas yra absoliutus, o kiti principai nėra absoliutūs ir, jeigu to reikalauja vaiko interesai, nuo pastarųjų principų gali būti nukrypstama³. Vaiko globėjo (rūpintojo) parinkimo tvarką reglamentuoja LR CK 3.268 straipsnis. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog vaiko globėjas (rūpintojas) parenkamas atsižvelgiant į jo asmenines savybes, sveikatos būklę, sugebėjimą būti globėju (rūpintoju), jo santykius su netekusiu tėvų globos vaiku bei vaiko interesus. Pažymėtina, kad atskyrus vaiką nuo tėvų ir sprendžiant dėl jo globos (rūpybos), teismas turi atlikti išsamų visos šeimos situacijos tyrimą ir išnagrinėti daugelį faktinio, emocinio, psichologinio, materialinio ar medicininio pobūdžio veiksnių, atlikti proporcingą ir pagrįstą kiekvieno asmens atitinkamų interesų vertinimą ir rodyti nuolatinį rūpestį, siekiant nustatyti, koks sprendimas būtų geriausias vaikui. Teismas negali remtis vienu iš vaiko interesų turinio elementu, o turi įvertinti jų visumą. Sprendžiant vaiko globos (rūpybos) klausimus, egzistuoja valstybės institucijų pareiga atlikti nuodugnų šeimos situacijos ir suinteresuotų asmenų, ypač vaiko, interesų vertinimą, siekiant rasti sprendimą, geriausiai užtikrinantį galimybę suteikti vaikui saugią aplinką kaip būtiną sąlygą sveikai ir subalansuotai jo raidai⁴. Šios pareigos įgyvendinimas susijęs su būtinybe užtikrinti suinteresuotų asmenų dalyvavimą tokiuose svarstymuose. Jiems turi būti suteikta galimybė pakankamai aktyviai dalyvauti vaiko globos (rūpybos) nustatymo procese; vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, būtina garantuoti teisę laisvai jas reikšti visais su juo susijusiais klausimais⁵. Kai kyla ginčas dėl to, kuris asmuo turėtų būti paskirtas vaiko nuolatiniu globėju (rūpintoju), teismas turi įvertinti ir nustatyti, kurio iš šių asmenų paskyrimas vaiko nuolatiniu globėju (rūpintoju) labiau atitinka geriausius vaiko interesus; įvertinti kiekvieno iš pretenduojančių tapti nuolatiniiais vaiko globėjais (rūpintojais) asmenų giminytės ryšį su tėvų globos netekusiu vaiku, galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, šeimos aplinkos sąlygas ir gyvenimo būdą, dorovinius, moralinius ir kitokius asmenybės bruožus bei asmenines savybes, kiekvieno iš jų realią galimybę sudaryti vaikui tinkamas sąlygas augti ir vystytis (įvertinant jų darbo pobūdį, darbo režimą, turtinę padėtį, kitas aplinkybes), įvaikinimo perspektyvą, sutuoktinio (sugyventinio, partnerio) požiūrį į vaiką, santykius su tėvų globos netekusiu vaiku ir jų pobūdį, šio vaiko nuomonę, jeigu jis gali ją išreikšti, vaiko interesus ir kitas turinčias reikšmės bylai teisingai išspręsti aplinkybes. Teismas negali remtis vienu iš vaiko interesų turinio elementu, o turi įvertinti jų visumą⁶.

Pabrėžtina, kad sprendžiant klausimą dėl vaiko globėjo (rūpintojo) paskyrimo svarbu išklausti vaiko nuomonę. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 12 straipsnyje ir LR CK 3.164 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas vienas svarbiausių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų įgyvendinimo principas – vaiko išklausymo ir pagarbos vaiko pažiūroms principas. Šio principo laikymasis užtikrina vaiko, kaip aktyvaus teisės subjekto, statusą aktyviai dalyvauti priimant

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-06-06 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-198/2005, 2010-04-13 nutartis civilinėje byloje 3K-3-169/2010.

⁴ Koons v. Italy, no. 68183/01, judgment of 30 September 2008.

⁵ J. and J. v. Lithuania, no. 14414/03, judgment of 25 November 2008, C. v. Finland, no. 18249/02, judgment of 9 May 2006.

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 13 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-169/2010.

sprendimus jį liečiančiais klausimais ir, esant reikalui, ginti savo teises. Vaikas turi būti pripažįstamas lygiaverčiu procesų, susijusių su juo, dalyviu, turinčiu teisę išreikšti savo nuomonę ir pažiūras. Atsižvelgiant į tai, kitiems asmenims kyla pareiga užtikrinti vaiko dalyvavimo teisę ir tinkamai atsižvelgti į vaiko pažiūras (nuomonę). Kiekvienu konkrečiu atveju vaiko nuomonė turi būti laikoma svarbia priemone, padedančia nustatyti ir įgyvendinti vaiko teises ir jo teisėtus interesus. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2015 m. lapkričio 18 d. „Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumų, nustatytų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliekamų tyrimų metu, apžvalgoje“ Nr. 5-68, akcentavo, jog užtikrinant vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimą būtina derinti vaiko ir suaugusio asmens požiūrius bei, priklausomai nuo vaiko amžiaus ir brandos, įvertinti jo aktyvaus dalyvavimo galimybes konkrečiu atveju. Vaiko teisinio statuso įgyvendinimas įmanomas tik esant lygiaverčiam santykiui su vaiku, akcentuojant jo dalyvavimo ir nuomonės svarbą. Iš kitos pusės, ar atsižvelgti į vaiko išsakytą nuomonę, priklauso nuo to, kiek nuomonė pagrįsta vaiko supratimu, socialine branda, gebėjimu prisiimti atsakomybę. Vaiko nuomonė gali prieštarauti vaiko interesams, todėl nors vaiko dalyvavimo principo laikymasis sukelia pareigą išsiaiškinti vaiko interesus subjektyviau požiūriu, galutinis sprendimas priklauso nuo objektyvių aplinkybių visumos. Sprendimas turi užtikrinti geriausias vaiko interesus, apimančius ne tik būtinas sąlygas vaiko gyvenimui, bet ir vaiko raidos bei saviraiškos galimybes ateityje. Kalbant apie vaiko nuomonės svarbą, svarbu paminėti, kad EŽTT praktika atskleidžia, jog kuo vaikas vyresnis, brandesnis, tuo didesnės reikšmės teikiama jo pareikšto noro svarbai, priimant sprendimą dėl su vaiku susijusių klausimų⁷. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso 380 straipsnio 1 dalimi, priimant sprendimą turi būti atsižvelgta į vaiko nuomonę, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams. Taigi nors galutinį sprendimą ir priima ne vaikas, jo nuomonė, noras yra vienas iš reikšmingų byloje įrodymų, vertintinas kartu su kitomis bylai svarbiomis aplinkybėmis⁸.

Atsižvelgdama į išdėstytą, Tarnyba rekomenduoja atkreipti dėmesį į tai, jog:

1. Vaiko, likusio be tėvų globos (rūpybos) nustatymo ir globėjo (rūpintojo) parinkimo teisinis reglamentavimas yra grindžiamas prioritinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu (1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalis, LR CK 3.3 straipsnio 1 dalis, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 1 punktą (toliau – Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas).

2. Spręsti likusio be tėvų globos vaiko tiek laikinosios, tiek ir nuolatinės globos (rūpybos) klausimus teisės aktai įgalioja ir įpareigoja vaiko teisių apsaugos institucijas, savivaldybės administracijos direktorių bei teismus (LR CK 3.262 – 3.264 straipsniai), fiziniams asmenims tokios teisės nesuteikta. Ši nuostata reiškia, kad atitinkamoms institucijoms tenka pareiga įvertinti (ir atsakomybė už tinkamą šios pareigos vykdymą), ar konkretaus vaiko poreikius sugebės tenkinti globėjų (rūpintojų) šeima. Todėl sukurtas būsimų globėjų (rūpintojų) pasirengimo globoti (rūpintis) teisinis mechanizmas, skirtas įsitikinti, kad globėjai (rūpintojai) gali patenkinti būtiniausias vaiko poreikius įvairiose jo gyvenimo srityse.

3. Susiformavusi geroji praktika dėl vaiko globėjo (rūpintojo) skyrimo – kai kuriuose miesto / rajono savivaldybės administracijose, direktorius nustatydamas laikinąją globą (rūpybą), o pagal

⁷ Hokkanen v. Suomija, 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimas, § 64, 37.

⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugpjūčio 21 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-548-915/2015.

kompetenciją Teismai priimdami sprendimą dėl nuolatinės vaiko globos (rūpybos) nustatymo ir vaiko globėjo (rūpintojo) skyrimo, vaiko globėju (rūpintoju) skiria du sutuoktinius, vadovaujantis LR CK 3.271 straipsniu siekiant užtikrinti geriausią vaiko turtinių teisių ir neturtinių interesų atstovimą, nors formaliuoju požiūriu LR CK įtvirtina vienasmenio fizinio asmens skyrimą vaiko globėju (rūpintoju).

2. Dėl Vaiko teisių apsaugos skyrių veiksmų, susijusių su artimųjų giminaičių, norinčių tapti vaiko globėju (rūpintoju), pradinio įvertinimo.

LR CK 3.135 straipsnyje nustatyta, jog artimaisiais giminaičiais pripažįstami tiesiosios linijos giminaičiai iki antrojo laipsnio imtinai (tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikiaičiai) ir šoninės linijos antrojo laipsnio giminaičiai (broliai ir seserys).

Vaiko globos organizavimo nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 405 „Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ (toliau – Vaiko globos organizavimo nuostatai), 16 punkte nustatyta, jog Vaiko teisių apsaugos skyrius, *įvertinęs Vaiko globos organizavimo nuostatų 13.1 – 13.4, 14.1 – 14.7 papunkčiuose nurodytus dokumentus, duomenis ir informaciją, priima sprendimą dėl fizinio asmens pradinio įvertinimo.* Tais atvejais, kai nustatomas bent vienas iš LR CK 3.269 straipsnyje nurodytų pagrindų, yra priimamas sprendimas dėl fizinio asmens neigiamo pradinio įvertinimo ir apie tai raštu pranešama fiziniam asmeniui. LR CK 3.269 straipsnio 1 dalyje nustatyti pagrindai dėl kurių, asmuo negali būti skiriamas vaiko globėju (rūpintoju): 1) neturintis dvidešimt vienerių metų, išskyrus atvejus, kai globoti (rūpinti) pageidauja artimasis giminaitis; 2) *pripažintas neveiksniu šioje srityje arba ribotai veiksniu šioje srityje*⁹; 3) nuo kurio buvo atskirtas vaikas; 4) buvęs įtėviu (įmote), jeigu jo tėvų valdžia buvo apribota dėl to, kad įtėvis (įmotė) netinkamai atliko savo pareigas arba jis buvo atskirtas nuo vaiko; 5) jeigu anksčiau jo, kaip vaiko globėjo (rūpintojo), įgaliojimai buvo nutraukti šio kodekso 3.246 straipsnyje numatytais pagrindais; 6) teistas už tyčinius nusikaltimus; 7) sulaukęs šešiasdešimt penkerių metų arba vyresnis, išskyrus artimąjį giminaitį, jei jis nori laikinai globoti jaunesnį kaip dešimties metų vaiką; 8) *turintis psichikos sutrikimą ar sergantis kitomis ligomis, kurių sąrašą tvirtina Vyriausybės įgaliota institucija.* Vaiko globos organizavimo nuostatų 17 punkte nustatyta, jog fizinio asmens pradinis įvertinimas (Vaiko globos organizavimo nuostatų 14 – 16 punktuose nustatyti veiksmai) atliekamas per kiek galima trumpesnę laikotarpį, ne ilgesnį kaip per 30 kalendorinių dienų nuo fizinio asmens rašytinio prašymo pateikimo. Jei fizinis asmuo nesutinka, kad Vaiko teisių apsaugos skyrius pats savarankiškai surinktų Vaiko globos organizavimo nuostatų 14.1 – 14.7 papunkčiuose nurodytus dokumentus, duomenis ir informaciją, fizinio asmens pradinis įvertinimas atliekamas per 14 kalendorinių dienų nuo visų dokumentų pateikimo.

2.1. Dėl informacijos surinkimo apie fizinius asmenis / artimuosius giminaičius, norinčius tapti vaiko globėju (rūpintoju).

⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo įstatymas 2015 m. kovo 26 d. Nr. XII-1566, straipsnio pakeitimas įsigaliojo nuo 2016 m. sausio 1 d..

Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolės ataskaitoje nurodyta, jog ne visi Vaiko teisių apsaugos skyriai surenka visą privalomą rinkti informaciją. Nustatyta, jog kai kurie Vaiko teisių apsaugos skyriai: a) nerenka informacijos apie asmens, norinčio globoti vaiką, ir kartu su juo gyvenančių asmenų teistumą už tyčinius nusikaltimus; b) nerenka gyvenančių kartu su asmeniu, norinčiu globoti vaiką, vyresnių kaip 16 metų, asmenų rašytinių sutikimų, kad fizinis asmuo taptų vaiko globėju.

LR CK 3.268 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas dokumentų sąrašas, kuriuos fizinis asmuo, norintis tapti vaiko globėju (rūpintoju), turi pateikti Vaiko teisių apsaugos skyriams: 1) prašymą, kuriame nurodoma pageidaujama globoti ir auklėti vaikų skaičius, jų amžius, globos rūšis; 2) Vyriausybės įgaliotos institucijos nustatytos formos sveikatos pažymėjimą; 3) kartu gyvenančių kaip šešiolikos metų asmenų rašytinį sutikimą. Šių dokumentų sąrašas papildomai patikslinamas šiuose poįstatyminiuose teisės aktuose – Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymo Nr. 56 „Dėl Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ (toliau – Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai), III dalyje ir Vaiko globos organizavimo nuostatų II dalyje. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų 16 punkte nustatyta, jog Vaiko teisių apsaugos skyrius, planuodamas vaiko laikinąją globą (rūpybą), apie vaiką, jo tėvus, artimuosius giminaičius ir vaiko būsimąjį globėją (rūpintoją) surenka dokumentus 16.1 – 16.5 papunkčiuose ir 16.6 papunktyje nurodytus dokumentus – Vaiko globos organizavimo nuostatų 13.1 – 13.4 ir 14.1 – 14.7 papunkčiuose.

Atsižvelgdama į išdėstytą, Tarnyba rekomenduoja atkreipti dėmesį į tai, jog:

1. Vaiko globos organizavimo nuostatų 14 punkte nustatyta, jog Vaiko teisių apsaugos skyrius, gavęs fizinio asmens rašytinį sutikimą, surenka nurodytus duomenis ir informaciją, nustatytą Vaiko globos organizavimo nuostatų 14.1 – 14.7 papunkčiuose. Viena iš surenkamos nurodytos informacijos:

a) pažyma iš Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – Informatikos ir ryšių departamentas) apie fizinio asmens teistumą už tyčinius nusikaltimus, o iš teritorinės policijos įstaigos – pažyma apie fizinio asmens administracinių teisės pažeidimų padarymą (14.5 papunktis);

b) pažyma iš Informatikos ir ryšių departamento apie kartu su fiziniu asmeniu gyvenančių kitų fizinių asmenų teistumą už tyčinius nusikaltimus, o iš teritorinės policijos įstaigos – pažyma apie kartu su fiziniu asmeniu gyvenančių kitų fizinių asmenų administracinių teisės pažeidimų padarymą (14.6 papunktis). Manytina, kad kartu gyvenančiais asmenimis laikytini faktiškai su asmeniu, ketinančiu tapti globėju (rūpintoju), gyvenantys asmenys. Informacija apie faktiškai kartu gyvenančius asmenis gali būti gaunama iš Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos (SPIS), iš Valstybės įmonės Registrų centras duomenų bazės, pažyma apie šeiminei sudėtį taip pat iš VTAS pateiktą kartu gyvenančių vyresnių kaip 16 metų asmenų rašytinių sutikimų dėl to, kad fizinis asmuo taptų vaiko globėju (rūpintoju) bei apsilankymų asmens, ketinančio tapti globėju (rūpintoju), namuose metu.

2. Vadovaujantis LR CK 3.268 straipsnio 2 dalies 3 punktu ir Vaiko globos organizavimo nuostatų 13.1 – 13.4 papunkčiais, fizinis asmuo / artimasis vaiko giminaitis turi pateikti nustatytus dokumentus, ir vienas iš jų – kartu gyvenančių vyresnių kaip 16 metų asmenų rašytinius sutikimus dėl to, kad fizinis asmuo taptų vaiko globėju (rūpintoju) (13.4 papunktis).

3. Vaiko globos organizavimo nuostatų 15 punkte nustatyta informacijos rinkimo procedūra ir pasekmės, kai fizinis asmuo / artimasis vaiko giminaitis nesutinka, jog apie jį būtų renkama nurodyta informacija, įtvirtinta Vaiko globos organizavimo nuostatų 14.1 – 14.4 papunkčiuose.

2.2. Dėl vaiko artimojo giminaičio materialinės padėties vertinimo kriterijų.

Dabartinis teisinis reglamentavimas tiesiogiai nereglamentuoja, kaip vertinti būsimą artimojo giminaičio materialinę padėtį ir nėra nustatytas gaunamų pajamų dydis, kuriam esant artimasis giminaitis negalėtų tapti vaiko globėju (rūpintoju). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo „<...> jog pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimą įstatymų leidėjas turi pareigą įstatymu nustatyti tokį teisinį reglamentavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ir laisvių, taip pat – įgytų ar siekiamų įstatymų nustatyta tvarka įgyti – pažeidimų, būtų galima spręsti teisme. Jeigu teisių gynimo reglamentavimas yra nepakankamas, teisinio reglamentavimo spragoms užpildyti taikoma įstatymo analogija arba bendrieji teisės principai <...>“¹⁰. *Taigi vaiko globėjo (rūpintojo) santykiai yra kildinami iš šeimos teisinio instituto*, todėl manytina, yra tikslinga nagrinėjamoju atveju taikyti bendruosius principus, teismų praktikos apibendrinimus, institucijų išaiškinimus *pagal analogiją* sprendžiant klausimą, ar vaiko artimojo giminaičio globėjo (rūpintojo) materialinė padėtis yra pakankama užtikrinti be tėvų globos likusio vaiko poreikius.

Atsižvelgiant į išdėstyta, Tarnyba rekomenduoja artimojo giminaičio, ketinančio tapti vaiko globėju (rūpintoju) materialinę padėtį vertinti per 8 kriterijus: 1) objektyvių duomenų, pagrindžiančių vaiko artimojo giminaičio materialinę padėtį, kriterijus; 2) vaiko artimojo giminaičio turinės padėties kriterijus; 3) įvaikintųjų (globėjų) materialinės padėties įvertinimo kriterijus; 4) vaiko artimojo giminaičio pastangos siekiant pasinaudoti valstybės teikiama parama, atsižvelgiant į asmens socialinį statusą kriterijus; 5) nepilnamečiams priteistino orientacinio išlaikymo dydžio kriterijus; 6) vaiko globos (rūpybos) išmokos kriterijus; 7) atestuotų socialinių darbuotojų, vykdančių būsimų globėjų (rūpintojų) pasirengimo globoti (rūpintis) vaiką vertinimas pagal 5 gebėjimus, kriterijus; 8) šeimos susijungimo principo kriterijus.

2.2.1. Dėl objektyvių duomenų, pagrindžiančių vaiko artimojo giminaičio materialinę padėtį, kriterijaus.

Vaiko globos organizavimo nuostatų 13 punkte įtvirtintas dokumentų sąrašas, kuriuos asmuo norintis tapti vaiko globėju (rūpintoju) turi pateikti savo gyvenamosios vietos Vaiko teisių apsaugos skyriui. Vienas iš pateikiamų dokumentų – rašytinis prašymas, kuriame asmuo nurodo savo vardą, pavardę, gimimo datą, gyvenamąją vietą, darbovietę, šeimines ir *materialinę padėtį*, išlaikomų asmenų skaičių, šeimos sudėtį, globos (rūpybos) motyvus, pageidaujama globoti (rūpintis) vaikų skaičių, jų amžių, lytį globos (rūpybos) rūšį (13.1 papunktis). Pažymėtina, jog fizinio asmens prašyme teikiami duomenys apie materialinę padėtį turi būti paremti tik objektyviais duomenimis – t. y. prie prašymo turėtų būti pridėti dokumentai įrodantys teikiamus

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. vasario 15 d. nutartyje, civilinėje byloje Nr.3K-3-234/2006.

duomenis apie materialinę padėtį, o ne paremti fizinių asmenų žodiniiais paaiškinimais apie jų materialinę padėtį. Atkreiptinas dėmesys, jog Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius interneto svetainėje www.vilnius.lt yra įkėlęs pavyzdinę prašymo dėl paskyrimo vaiko globėju (rūpintoju) formą, kurioje fizinis asmuo patvirtina, jog visa teikiama informacija yra teisinga bei teikiant prašymą privalo pridėti reikiamus dokumentus, kurie yra išvardinti interneto svetainėje www.vilnius.lt prie pateikiamos informacijos apie vaiko laikinosios globos (rūpybos) be tėvų globos likusiems vaikams nustatymo skiltyje, o taip pat asmuo prašyme įsipareigoja pateikti kitus būtinus dokumentus Vaiko teisių apsaugos skyriui teisės aktų nustatyta tvarka. Pažymėtina, jog prie pateikiamos informacijos apie vaiko laikinosios globos (rūpybos) be tėvų globos likusiems vaikams nustatymą nurodoma, jog vieni iš teikiamų dokumentų – dokumentas apie asmens, norinčio tapti vaiko globėju (rūpintoju), ir jo šeimos gyvenamąsias patalpas (iš Registrų centro), dokumentas apie asmens, norinčio tapti vaiko globėjo (rūpintoju), ir kitų jo šeimos narių gaunamas pajamas (Iš Sodros, 6 mėn.). Jeigu kyla abejonės dėl asmens, ketinančio tapti globėju (rūpintoju), materialinės padėties arba nepakanka duomenų dėl asmens turimų pajamų, objektyviais kriterijais, kurie galėtų pagrįsti teikiamą vaiko artimojo giminaičio informaciją apie materialinę padėtį, galėtų būti laikomi ir banko išrašai apie turimas santaupas, turto, pajamų metinės deklaracijos, pažyma apie individualios veiklos vykdymą, kreditinių įsipareigojimų dokumentai, dokumentai apie gaunamas tiesiogines išmokas bei kiti rašytiniai įrodymai dėl gaunamų pajamų.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad nurodytas Vaiko teisių apsaugos skyrius asmens teikiamą informaciją apie materialinę padėtį patikrina per Socialinės paramos šeimai informacinę sistemą (SPIS), kuri jungiasi su SODROS sistema, su tikslu įsitikinti, ar teikiami asmens duomenys atitinka tikrovę.

2.2.2. Dėl vaiko artimojo giminaičio turtinės padėties kriterijaus.

Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolės ataskaitoje nurodyta, jog globėjais (rūpintojais) buvo paskirti asmenys, kurių pajamos nesiekė minimalaus darbo užmokesčio sumos (2014 metais, atitinkamai 800 Lt). Pažymėtina, jog nuo 2016 m. sausio 1 d. minimalią mėnesinę algą (toliau – MMA) sudaro 350 Eur. Tačiau manytina, jog vaiko artimųjų giminaičių, gaunamų pajamų dydį tiesiogiai sieti su MMA nėra tikslinga, nes senelių gaunamos pajamos gali sudaryti tik jų gaunama senatvės pensija, kuri gali nesiekti nustatyto MMA, o be tėvų globos likusio vaiko brolių ir seserų gaunamos pajamos gali sudaryti tik, pvz., gaunama stipendija. Vertinant senelių materialinę padėtį manytina yra svarbūs šie aspektai: gaunama senatvės pensija (pvz., kokios rūšies bei dydžio gaunama senatvės pensija: didesnė nei vidutinė, padidinta senatvės pensija, valstybinė mokslininkų pensija ir t.t.), papildomai gaunamas darbo užmokestis, gaunamos tiesioginės išmokos, senelių gyvenimo būdas (pvz., asmuo gyvena ūkiškai, dirba žemę, augina gyvulių, užsiaugina savo vartojimui ir pardavimui naminių daržovių, vaisių ir uogų ir kt.), kitos reikšmingos aplinkybės – (pvz. globojamas (rūpinamas)) vaikas turi (-ės) savo atskirą kambarį), tarp senelių ir vaiko yra susiformavęs emocinis ir bendravimo ryšis. Pažymėtina, jog nežymūs

darbingumo lygio, amžiaus, turinės padėties, buitinių sąlygų skirtumai šiuo atveju nėra lemiami, svarbiausia yra vaiko interesai.¹¹

Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolės ataskaitoje pažymėta, jog norėdami vaikui parinkti globėją, kurio šeimoje būtų sudarytos tinkamos sąlygos vaikams augti ir vystytis, vaiko teisių apsaugos skyriai turėtų surinkti ir įvertinti visą reikalingą informaciją apie šeimos gyvenimo sąlygas. Kaip ir aukščiau minėtina, vienas iš reikalingos surenkamos informacijos – dokumentas apie šeimos gyvenamąsias patalpas (iš Registrų centro). Tačiau manytina, kad nebūtinai vaiko artimasis giminaitis turėtų jam nuosavybės teise priklausantį nekilnojamąjį turtą, nes būstas gali būti ir nuomojamas ar kita turtine teise perleistas naudotis fiziniam asmeniui, svarbu, ar vaikui bus sudarytos tinkamos gyvenimo sąlygos, kurios užtikrintų globojam (rūpinamam) vaikui saugumą. Šios būtinos informacijos turėjimas yra įgyvendinamas taip pat bendradarbiaujant kartu su atestuotais socialiniais darbuotojais, vadovaujantis Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijomis, kurios patvirtintos Tarnybos 2011 m. birželio 22 d. Nr. BV-16 įsakymu (toliau – Rekomendacijos). Šių Rekomendacijų 25.1. p., atestuoti socialiniai darbuotojai, rengdami išvadą dėl vaiko globėjo (rūpintojo), aptaria ir įvertina penkis būtinus būsimam globėjui (rūpintojui) gebėjimus, *iš kurių vienas gebėjimas yra saugios aplinkos vaikui užtikrinimas ir vaiko fizinių poreikių tenkinimas*. Šis gebėjimas taip pat įgyvendinamas apsilankius būsimojo vaiko globėjo (rūpintojo) artimojo giminaičio namuose ir patikrinus buitines gyvenimo sąlygas.

2.2.3. Dėl įvaikintųjų (globėjų) materialinės padėties įvertinimo kriterijaus.

2013 m. spalio 16 d. raštu Nr. S-4352 Tarnyba pateikė atestuotiesiems socialiniams darbuotojams informaciją apie asmenis, siekiančius tapti įvaikintojais, įvertinimą ir 2013 m. spalio 22 raštu Nr. S-4434 pateikė Vaiko teisių apsaugos skyriams informaciją dėl būsimų įvaikintųjų finansinės padėties vertinimo ir asmenų skyrimo globėjais (rūpintojais). Šiais minėtais raštais, Tarnyba informavo apie Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 m. rugpjūčio 6 d. pažymą Nr. (6.1-2013-143)-PR-154 (toliau – Pažyma), kurioje buvo pateiktas tyrimas dėl I. ir R. N. skundo dėl galimo biurokratizmo vaiko teisių apsaugos srityje, Tarnybai nepagrįstai I. ir R. N. delsiant įrašyti juos į Sąrašą. Taigi Tarnybos nuomone, yra tikslinga atsižvelgti ir į Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus išaiškinimą dėl įvaikintųjų materialinės padėties įvertinimo konkrečiais nagrinėjamais atvejais, sprendžiant klausimą dėl vaiko artimojo giminaičio materialinės padėties įvertinimo.

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolierius Pažymoje konstatavo, jog:

1. Pagal įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikos tvarkos aprašą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 10 d. nutarimu Nr. 1422 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gegužės 20 d. nutarimo 457 redakcija), Lietuvos Respublikos piliečiai, nuolat gyvenantys Lietuvoje, norintys įvaikinti Lietuvoje nuolat gyvenantį vaiką, savo deklaruotos gyvenamosios vietos Vaiko teisių apsaugos tarnybai kartu su prašymu įvaikinti turi pateikti dokumentus, nurodytus šio tvarkos aprašo 14.1 – 14.8

¹¹ Vilniaus apygardos teismo 2010 m. lapkričio 5 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 2S-1537-345/2010, Šiaulių apygardos teismo 2013 m. gegužės 22 d., nutartis, civilinėje byloje Nr. 2S-193-368/2013.

papunkčiuose. Vienas iš privalomų prašymo pateikimo metu pateikti dokumentų, yra dokumentai apie šeimos gaunamas pajamas (14.7 papunktis). Lingvistinė 14.7 papunkčio analizė leidžia teigti, kad jame įtvirtintas reikalavimas pateikti dokumentus apie prašymo pateikimo laikotarpiu gaunamas, o ne apie praeityje gautas pajamas, kad galima būtų įvertinti fizinio asmens galimybes užtikrinti vaiko poreikius, saugią aplinką ir jį išlaikyti.

2. Pateikti dokumentai, dėl jų sudarymo laikotarpio, gali neatspindėti šiuo metu esančios šeimos turtinės padėties – galimo turtinių (daiktinių) teisių į nurodytą nekilnojamąjį turtą perleidimo ar suvaržymo ir pan. Vertinant materialinę padėtį, turėtų būti vertinamos ne tik gautos pajamos, bet ir galimi kreditiniai įsipareigojimai bei kitos, ne mažiau svarbios aplinkybės.

3. Teisės aktai nenustato konkretaus laikotarpio, už kurį turi būti pateikiami duomenys apie gautas pajamas. Galima sutikti su Tarnybos nuomone, jog siekiant objektyviai įvertinti įvaikintųjų galimybes užtikrinti vaiko poreikius duomenys *turėtų būti ne senesni kaip 1 metų, tačiau turi būti vienodas praktikos formavimas (Tarnyba paprašė pateikti dokumentus (pažymas, deklaracijas ar banko išrašus) apie praėjusių pusės metų gautas pajamas).*

4. Kiekvienu konkrečiu atveju, vertinant įvaikintųjų turtinę padėtį, turėtų būti atsižvelgiama į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotą praktiką.¹²

5. Atliekant pasirengimo įvaikinti patikrinimą būtų surenkama visa informacija apie būsimus įvaikintojus ir išvados apie būsimųjų įvaikintųjų materialinę padėtį būtų paremtos tik objektyviais duomenimis.

2.2.4. Dėl vaiko artimojo giminaičio pastangų siekiant pasinaudoti valstybės teikiama parama, atsižvelgiant į asmens socialinį statusą, kriterijaus.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato nutarimo 2002 m. birželio 21 d. Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenat skyrium“ 4 punkte nustatytas, kokius teisiškai reikšmingus faktus turi nustatyti teismas sprendamas ginčą tarp skyrium gyvenančių tėvų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Vienas iš teisiškai reikšmingų faktų – kiekvieno iš tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų, panaudojant ir valstybės teikiamą paramą, įgyvendinimą (4 punkto 1 d.). Manytina, jog svarbu taip pat vertinti, ar vaiko artimasis giminaitis naudojasi ar deda pastangas pasinaudoti valstybės teikiama parama atsižvelgiant į jo socialinį statusą, pvz., tai galėtų būti kompensacijos už būsto šildymą, ar neįgalus asmuo, kreipėsi į atitinkamas institucijas ir gauna valstybės paramą, asmuo yra užsiregistravęs darbo biržoje su tikslu rasti darbą ir kt.) Tačiau pažymėtina, jog konkretus atvejis turėtų būti vertinamas individualiai, būsimo vaiko globėjo (rūpintojo) pasyvumas, kai asmuo pats nesiima veiksmų ieškotis darbo, o tik siekia gauti valstybės paramą, kurią panaudoja savanaudiškais savo tikslais, pvz., piktnaudžiavimas alkoholiu ir pan., galėtų asmenį charakterizuoti neigiamai.

2.2.5. Dėl nepilnamečiams priteistino orientacinio išlaikymo dydžio kriterijaus.

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1999-12-31 nutarimas Nr.24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“ bei suformuotą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 10 d. nutartyje c. b. Nr.3K-3-495/2009, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 26 d. nutartyje c. b. Nr. 3K-3-259/2004.